

Dariusz Asienkiewicz
Uniwersytet Zielonogórski

NACJONALIZM W OPINII MŁODZIEŻY SZKÓŁ ŚREDNICH WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Charakterystyka nacjonalizmu

Przy próbie charakterystyki nacjonalizmu pojawia się problem związany z wieloznacznością tego pojęcia. Nacjonalizm jest inaczej definiowany przez jego zwolenników, inaczej przez przeciwników, a jeszcze inaczej przez osoby, dla których to pojęcie jest całkowicie obojętne. Niejednoznaczność w definiowaniu nacjonalizmu jest niewątpliwie wynikiem złożoności samego zagadnienia. Może wynikać także z różnic kulturowych, przyzwyczajęń terminologicznych i doświadczeń historycznych oraz z przyjętych przez badacza założeń.

Leksykon politologii terminem nacjonalizm (z łac. *natio* – naród) określa postawę społeczno-polityczną lub ideologię, która stawia interesy własnego narodu ponad wszelkie inne wartości i postuluje podporządkowanie innych narodów interesom własnego narodu, głoszącą niechęć, nietolerancję i ksenofobię wobec innych narodów¹. Jest to jedna z najprostszych definicji nacjonalizmu i nie oddaje w pełni znaczenia tego terminu. Definicja odwołuje się do zagadnienia narodu, co dla niektórych badaczy jest nieprawidłowe, gdyż według nich naród jest pojęciem abstrakcyjnym. Za przykład można podać następującą definicję sformułowaną przez Rogersa Brubakera, według której nacjonalizm można scharakteryzować jako triadę łączącą narodowe mniejszości, nowo powstałe państwa zorientowane narodowo, w których mniejszości te mieszkają i zagraniczne „ojczyzny”, do których mniejszości te należą². Jeszcze inną definicję postuluje Ernest Gellner, według niego nacjonalizm to jedna z teorii politycznego legitymizmu, która żąda by granice etniczne nie przecinały się z granicami politycznymi, a zwłaszcza by granice etniczne w obrębie państw nie oddzielały jego władców od reszty obywateli³.

¹ *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski i R. Herbut, Wrocław 2002, s. 242.

² R. Brubaker, *Nacjonalizm inaczej, struktura narodowa i kwestia narodowa w nowej Europie*, Warszawa–Kraków 1998, s. 5-6.

³ E. Gellner, *Narody i nacjonalizm*, Warszawa 1991, s. 9.

Nacjonalizm nie występuje wszędzie w jednakowej formie. Zróżnicowanie kulturowe, społeczne, gospodarcze czy polityczne powoduje, że w każdym państwie nacjonalizm przybiera inną postać, jednakże formy te mają wspólne cechy, dzięki którym można wyróżnić odpowiednio dwa typy nacjonalizmu: państwowotwórczy lub państwoworozwijający nacjonalizm, ukierunkowany na utworzenie lub rozwijanie autonomicznego państwa narodowego, a także oparty na państwie, kształtujący naród nacjonalizm, ukierunkowany na narzucenie orientacji narodowej istniejącemu państwu⁴. Nacjonalizmy pierwszego typu skierowane są „do wewnątrz” – przez państwo na swe własne terytorium i obywateli⁵. Jako jego przykład może posłużyć międzywojenna Rzeczpospolita, która skierowała nacjonalizm „do wewnątrz”, na swe własne terytorium i obywateli. Przykładem typu drugiego są międzywojenne Niemcy, które – powiązane z mniejszościami zagranicznymi – skierowały nacjonalizm „na zewnątrz”, ponad granicami na inne państwa ku członkom „swojej” etnicznej narodowości.

Na powstanie i rozwój nacjonalizmu w Europie miało wpływ wiele czynników. Najważniejszymi korzeniami nacjonalizmu są szczególne wymogi strukturalne społeczeństwa przemysłowego. Nieuchronnego procesu wzajemnego dopasowywania się państwa i kultury⁶, a także wielkie reorganizacje przestrzeni politycznej, które wyznaczają granicę krótkiego wieku XX w Europie Środkowej i Wschodniej⁷, które doprowadziły do tworzenia się społeczeństw jednorodnych pod względem składu etnicznego. Wśród innych czynników powstania nacjonalizmu wymienia się modernizację społeczeństw, industrializację, powszechną edukację oraz rozwój komunikacji masowej i ruchów politycznych.

Nacjonalizm w opinii młodzieży szkół średnich województwa lubuskiego

W różnych okresach historycznych naszego kraju młodzież w całkowicie odmienny sposób wartościowała i definiowała nacjonalizm. Młodzi ludzie inaczej oceniali nacjonalizm po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku, zupełnie odmiennie podchodziły do tego zagadnienia osoby dotknięte strasznym nazistowskim terrorem lat okupacji hitlerowskiej.

Dzisiaj, na początku XXI wieku, młodzież ma na pewno wyrobione zdanie w tej sprawie. Zgodnie z założonym przeze mnie tematem przebadaną populację stanowią uczniowie i uczennice szkół średnich województwa lubuskiego. A mianowicie: Liceum

⁴ R. Brubaker, *op. cit.*, s. 99.

⁵ *Ibidem*, s. 141.

⁶ E. Gellner, *op. cit.*, s. 48.

⁷ R. Brubaker, *op. cit.*, s. 5.

Ogólnokształcącego w Zespole Szkół Ogólnokształcących im. Stanisława Staszica w Rzepinie (klasy I, II oraz III – 68 osób) oraz Technikum Elektronicznego z Zespołu Szkół Elektronicznych i Samochodowych im. Marii Skłodowskiej-Curie w Zielonej Górze (także klasy I, II oraz III – 51 osób). Dzięki uzyskaniu zgody dyrekcji obu szkół badania mogły zostać przeprowadzone w czasie trwania zajęć lekcyjnych z wychowawcami tych klas. Uczniowie zaciekawieni tematem chętnie poddali się badaniu.

Ankieta badawcza miała następującą konstrukcję: była anonimowa, zawierała sześć pytań zamkniętych, w których respondenci zaznaczali jeden z kilku wariantów odpowiedzi. Oprócz pytań zamkniętych w ankiecie było pięć pytań otwartych, w których badani uzasadniali swoje odpowiedzi na pytania zamknięte. Ponadto w ankiecie pojawiło się pytanie dotyczące płci respondentów. Zdecydowałem się dokonać porównania wyników badań pod kątem podziału kobiety – mężczyźni.

Pierwsze pytanie, na jakie odpowiadali respondenci, brzmiało: „Co jest Twoim zdaniem ważniejsze?”. Badani mieli w nim do wyboru dwa warianty możliwych odpowiedzi: przynależność do narodu (narodowość) czy przynależność do państwa (obywatelstwo). Odpowiedzi ankietowanych na to pytanie prezentuje tabela 1. Zdecydowana większość, bo 84 badanych (70,6%), za ważniejsze uznało narodowość, na obywatelstwo wskazało 35 respondentów (29,4%).

Tabela 1. Pytanie: „Co jest Twoim zdaniem ważniejsze?”

Odpowiedzi	Uczennice		Uczniowie		Razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Przynależność do narodu (narodowość)	27	65,8	57	73,1	84	70,6
Przynależność do państwa (obywatelstwo)	14	34,2	21	26,9	35	29,4

Źródło: badania własne.

Wskaźnik odpowiedzi udzielanych przez uczennice i uczniów różni się nieznacznie. Za przynależnością do narodu opowiedziało się 27 uczennic (65,8%) oraz 57 uczniów (73,1%), z kolei na obywatelstwo oddało swój głos 14 kobiet (34,2%) i 21 mężczyzn (26,9%). Ogólnie większość respondentów (obojsza płci), dla których ważniejsza jest narodowość, w uzasadnieniu swej odpowiedzi wyrażała przekonanie, że obywatelstwo można mieć kilka, a narodowość jest tylko jedna, na przykład: „bo narodowości nie można zmienić, a obywatelstwo tak”, padały także uzasadnienia, „że to naród tworzy państwo” i dlatego jest ważniejszy. Z kolei badani, dla których ważniejsze jest obywatelstwo, powoływali się między innymi na to, że „można identyfikować się z jakimś państwem, ale pochodzić z innego narodu” lub „że to od obywatelstwa zależy, gdzie możemy przebywać”. Taka przewaga narodowości nad obywatelstwem zarówno wśród

uczniów, jak i uczennic ukazuje, że przynależność do narodu odgrywa w środowisku szkolnym bardzo dużą rolę. Może to być związane z tym, że w naszym kraju zamieszkuje bardzo niewielka liczba osób wywodzących się z innych narodowości, a to wyklucza częste kontakty interpersonalne, dzięki którym polscy uczniowie mogliby je poznać i zaakceptować.

Kolejne pytanie było sformułowane: „O przynależności do narodu decydują różne czynniki. Jaki czynnik jednak odgrywa rolę decydującą?”. Badani mieli pięć możliwych odpowiedzi, a mianowicie: obywatelstwo, język, pochodzenie rodziców, identyfikacja z określonymi wartościami kulturowymi oraz samodzielna decyzja jednostki. Odpowiedzi respondentów na to pytanie ukazuje tabela 2.

Tabela 2. Pytanie: „O przynależności do narodu decydują różne czynniki. Jaki czynnik jednak odgrywa rolę decydującą?”

Lp.	Odpowiedzi	Uczennice		Uczniowie		Razem	
		liczba	%	liczba	%	liczba	%
1	Pochodzenie rodziców	16	39,0	29	37,2	45	37,8
2	Obywatelstwo	10	24,4	21	26,9	31	26,0
3	Samodzielna decyzja jednostki	3	7,3	12	15,4	15	12,6
4	Identyfikacja z określonymi wartościami kulturowymi	8	19,5	6	7,7	14	11,8
5	Język	4	9,8	10	12,8	14	11,8

Źródło: badania własne.

Dla przebadanej młodzieży najważniejsze okazało się pochodzenie rodziców – takiej odpowiedzi udzieliło 45 badanych (37,8%). Następnie obywatelstwo – 31 (26%), samodzielna decyzja jednostki – 15 (12,6%), identyfikacja z określonymi wartościami kulturowymi – 14 (11,8%) oraz język – 14 (11,8%). Jeżeli chodzi o dwie najczęściej udzielane odpowiedzi, to różnica między uczennicami a uczniami jest niewielka i wynosi dla pochodzenia rodziców 1,8% (39% uczennice i 37,2% uczniowie), a dla obywatelstwa 2,5% (24,4% uczennice i 26,9% uczniowie). Większe różnice występują przy pozostałych możliwościach. Tylko 3 kobiety (7,3%) wskazały na samodzielną decyzję jednostki, mężczyźni o tym samym zdaniu było aż 12 (15,4%). Identyfikację z określonymi wartościami kulturowymi wybrało 8 uczennic (19,5%) i 6 uczniów (7,7%), a język 4 uczennice (9,8%) oraz 10 uczniów (12,8%). W opinii respondentów, dla których to pochodzenie rodziców determinuje przynależność narodową danej osoby, ważne były więzy krwi, „ponieważ gdy rodzice są danej narodowości, to ich potomek ma krew tego samego narodu co oni” i dzięki temu automatycznie po narodzinach jesteśmy „przypisani” do danego narodu. Dla grupy, która wybrała obywatelstwo, najistotniejsze okazało się prawne członkostwo w społeczeństwie danego kraju. Osoby,

dla których najważniejsza jest samodzielna decyzja jednostki, stawiają jednostkę poza jakimikolwiek ograniczeniami przy wyborze narodowości, twierdzą, że „nikt nie ma prawa narzucać innym tego, kim są i co czują”. Kolejną grupę stanowią zwolennicy określania narodu jako grupy o jednakowej kulturze, tradycji i historii. Dla nich utożsamianie się i kultywowanie zwyczajów danego narodu odróżnia jedne narodowości od innych i dlatego jest to najważniejszy warunek przynależności narodowej. Ostatnią grupę stanowią osoby uważające znajomość języka za główny czynnik, który decyduje o narodowości. W ich opinii „nieznajomość języka może spowodować odepchnięcie od zbiorowości narodowej”.

Następne pytanie brzmiało: „Czy przynależność narodową można zmienić?”. Respondenci mieli trzy możliwe odpowiedzi do wyboru: jest to dopuszczalne, zmiana narodowości jest dopuszczalna tylko w niektórych wypadkach oraz przynależność narodową zyskuje się od momentu urodzenia i zmienić jej nie można. Tabela 3 pokazuje, jakich odpowiedzi udzielali badani.

Tabela 3. Pytanie: „Czy przynależność narodową można zmienić?”

Lp.	Odpowiedzi	Uczennice		Uczniowie		Razem	
		liczba	%	liczba	%	liczba	%
1	Przynależność narodową zyskuje się od momentu urodzenia i zmienić jej nie można	24	58,5	47	60,3	71	59,7
2	Jest to dopuszczalne	13	31,7	27	34,6	40	33,6
3	Zmiana narodowości jest dopuszczalna tylko w niektórych przypadkach	4	9,8	4	5,1	8	6,7

Źródło: badania własne.

W zdecydowanej większości (71 osób – 59,7%) badani uznali, że przynależności narodowej nie można zmienić. Dokładnie 40 osób (33,6%) uznało, że jest to dopuszczalne, dla 8 respondentów (6,7%) istnieje warunkowa możliwość zmiany narodowości. Jest to bardzo ważne pytanie, gdyż ukazuje przekonanie większości młodzieży o hermetyczności grupy narodowej, w skład której mogą wejść tylko osoby posiadające rodziców wywodzących się z danej narodowości. Takie podejście sprawia, że osoby odmienne etnicznie nie mają możliwości wejścia w skład narodu. A próba pokonania tej bariery może przynieść odwrotny skutek i zainicjować zachowania nacjonalistyczne. Przekonanie to jest równie wysokie w przypadku kobiet (24 osoby – 58,5%), jak i mężczyzn (47 osób – 60,3%). Jedna trzecia ankietowanych uznała, że można zmienić narodowość. Tak więc 13 uczennic (31,7%) i 27 uczniów (34,6%) uznało taką możliwość. Według tej grupy wystąpienie związku emocjonalnego jednostki z innym narodem daje jej prawo do wstąpienia w skład tego narodu. Warunkową zmianę narodowości poparła najmniejsza liczba osób, tylko 4 kobiety (9,8%) i 4 mężczyzn

(5,1%) wybrało tę odpowiedź, a jako warunki podawali między innymi trwały wyjazd za granicę spowodowany wojną, prześladowaniami czy brakiem pracy.

Pierwsze trzy pytania dotyczyły zagadnienia przynależności narodowej i tylko w pewnym stopniu można z nich wnioskować o poglądach na temat nacjonalizmu wśród zbadanej młodzieży. Trzy kolejne w dużo większym stopniu pozwolą na poznanie ich opinii o tym zagadnieniu.

Pierwsze z pytań brzmiało: „W naszym kraju zamieszkuje niewielka liczba mniejszości narodowych (Niemcy, Ukraińcy, Białorusini, Żydzi itp.). Jaką politykę wobec tej ludności powinno prowadzić państwo?”. Badani mieli cztery możliwe odpowiedzi do wyboru, a mianowicie: dążyć zdecydowanie do polonizacji, sprzyjać asymilacji narodowej, lecz bez uciekania się do przymusu, umożliwić zachowanie odrębności oraz odpowiedź – mam inne zdanie na ten temat, w której ankietowani sami mieli określić, jaką politykę wobec tej ludności powinno przyjąć państwo. Odpowiedzi na to pytanie zawiera tabela 4. Wyniki były następujące. Dokładnie 45 badanych (37,8%) uznało, że należy umożliwić mniejszości zachowanie odrębności. Tyle samo respondentów uznało, że należy sprzyjać asymilacji narodowej, lecz bez uciekania się do przymusu. Własne zdanie na ten temat miało 16 ankietowanych (13,4%), a 13 badanych (11%) stwierdziło, że należy zdecydowanie dążyć do polonizacji. W przypadku tego pytania różnice między uczennicami a uczniami są niewielkie. Zagadnienie pokazuje, że więcej niż co trzeci uczeń (34,6%) i uczennica (43,9%) uważa przedstawicieli mniejszości narodowych za pełnoprawnych obywateli, którzy mogą kultywować swoją kulturę i tradycję. Z tego można wnioskować, że są oni niepodatni na nacjonalistyczne hasła, gdyż nie czują niechęci do mniejszości.

Tabela 4. Pytanie: „W naszym kraju zamieszkuje niewielka liczba mniejszości narodowych (Niemcy, Ukraińcy, Białorusini, Żydzi itp.). Jaką politykę wobec tej ludności powinno prowadzić państwo?”

Lp.	Odpowiedzi	Uczennice		Uczniowie		Razem	
		liczba	%	liczba	%	liczba	%
1	Umożliwić zachowanie odrębności	18	43,90	27	34,6	45	37,8
2	Sprzyjać asymilacji narodowej, lecz bez uciekania się do przymusu	15	36,60	30	38,5	45	37,8
3	Nie mam zdania na ten temat	4	9,75	12	15,4	16	13,4
4	Dążyć zdecydowanie do polonizacji	4	9,75	9	11,5	13	11,0

Źródło: badania własne.

Badani opisują nasz kraj jako wolny i równy dla wszystkich niezależnie od posiadanej narodowości. Taka sama grupa chciałaby, aby państwo prowadziło bezprzymusową politykę asymilacji narodowej. Ten wariant wybrało więcej mężczyzn (38,5%) niż

kobiet (36,6%). Według nich trzeba dać mniejszościom narodowym czas niezbędny na zaaklimatyzowanie się w naszym kraju, ponadto te osoby same muszą chcieć się spolonizować. Państwo może wspierać ten proces tylko przez pokazanie naszej wspólniejszej tradycji, kultury i historii w takim świetle, że mniejszości będą zainteresowane trwałym zespoleniem z naszym narodem. Dziesiąta część badanych uznała, że państwo powinno zdecydowanie dążyć do polonizacji. Te osoby uważają, że priorytetem jest opanowanie języka polskiego w mowie i piśmie. Padały także uzasadnienia, że bez polonizacji obcych powstaną enklawy, które, jeżeli niebezpiecznie się powiększą, będą stanowiły zagrożenie dla naszego systemu politycznego. Oprócz języka ważne miejsce zajmuje kultywowanie polskich zwyczajów, bez którego nie należy przyznawać polskiego obywatelstwa. Kilkunastu badanych, w większości uczniów, którzy wyrażali własne zdanie w tej kwestii, akceptowałoby politykę państwa opartą na nacjonalizmie, ksenofobii i nietolerancji. Spośród przytaczanych propozycji wymienię te najsłabsze, a mianowicie deportacja z naszego kraju, internowania w miejscach odosobnienia, czy nawet chęć fizycznego wyniszczenia mniejszości narodowych, zwłaszcza mniejszości niemieckiej i żydowskiej.

Kolejne pytanie brzmiało: „Czy oddałbyś głos w wyborach parlamentarnych na kandydata, który wywodziłby się z mniejszości narodowych, ale jego przynależność partyjna, poglądy i osobowość odpowiadałyby Tobie?”. Dostępne były trzy odpowiedzi: nie uczyniłbym tego, mógłbym to uczynić, ale musiałbym się dobrze zastanowić oraz mógłbym to uczynić. Wyniki prezentuje tabela 5.

Tabela 5. Pytanie: „Czy oddałbyś głos w wyborach parlamentarnych na kandydata, który wywodziłby się z mniejszości narodowych, ale jego przynależność partyjna, poglądy i osobowość odpowiadałyby Tobie?”

Lp.	Odpowiedzi	Uczennice		Uczniowie		Razem	
		liczba	%	liczba	%	liczba	%
1	Mógłbym to uczynić, ale musiałbym się dobrze zastanowić	22	53,7	32	41,0	54	45,4
2	Mógłbym to uczynić	14	34,1	28	35,9	42	35,3
3	Nie uczyniłbym tego	5	12,2	18	23,1	23	19,3

Źródło: badania własne.

Najwięcej, bo aż 54 badanych (45,4%) mogłoby to uczynić, ale po dobrym zastanowieniu. Bez zastanowienia mogłoby to uczynić 42 ankietowanych (35,3%). Na pewno nie uczyniłoby tego 23 respondentów (19,3%). Porównując odpowiedzi uczennic i uczniów, łatwo zauważyć, że dużo większa liczba mężczyzn na pewno nie uczyniłaby tego (23,1% wobec 12,2% kobiet). Kobiety po dobrym zastanowieniu byłyby bardziej skłonne to uczynić. Jednak bezwarunkowo zagłosowałyby na takiego

kandydata tylko 14 uczennic (34,1%) i aż 28 uczniów (35,9%). Pokazuje to, że dosyć trudno przyszłoby uczniom szkół średnich wybrać do najważniejszej polskiej instytucji kogoś, kto wywodziłby się z mniejszości narodowych. Można przypuszczać, że mając do wyboru kandydata narodowości polskiej i kandydata wywodzącego się z mniejszości narodowej, uczniowie zagłosują na tego pierwszego. Respondenci najwyraźniej obawiają się przejęcia władzy przez mniejszości, gdyż mogłoby to w ich mniemaniu zagrozić interesom naszego państwa.

Ostatnie pytanie w ankiecie brzmiało: „Gdyby ktoś nazwał Ciebie publicznie »polskim nacjonalistą«, określenie to miałoby dla Ciebie charakter...?”. Badani mieli pięć możliwych odpowiedzi do wyboru, a więc obraźliwy, nieprawdziwy, negatywny, ani negatywny ani pozytywny oraz pozytywny. W tabeli 6 zostały przedstawione wyniki. Odpowiedzi na to pytanie ukazują, że prawie trzecia część badanych (31,9%) nie przejęłaby się takim określeniem ich własnej osoby. Niewiele mniej, bo 35 osobom (29,4%) takie stwierdzenie wydaje się nieprawdziwe. To stwierdzenie wywołałoby obrazę tylko u 17,6% ankietowanych. Odczucia negatywne po takim stwierdzeniu odczułoby 11,8% respondentów. A dla 9,3% uczniów stwierdzenie to miałoby charakter pozytywny.

Tabela 6. Pytanie: „Gdyby ktoś nazwał Ciebie publicznie »polskim nacjonalistą«, określenie to miałoby dla Ciebie charakter...?”

Lp.	Odpowiedzi	Uczennice		Uczniowie		Razem	
		liczba	%	liczba	%	liczba	%
1	Ani negatywny, ani pozytywny	15	36,6	23	29,5	38	31,9
2	Nieprawdziwy	9	22,0	26	33,3	35	29,4
3	Obraźliwy	7	17,0	14	18,0	21	17,6
4	Negatywny	8	19,5	6	7,7	14	11,8
5	Pozytywny	2	4,9	9	11,5	11	9,3

Źródło: badania własne.

Występujące różnice w odpowiedziach kobiet i mężczyzn nie są zbyt duże. Największe różnice w odpowiedziach między płciami pojawiają się dla odpowiedzi „negatywny”, w której stwierdzenie „polski nacjonalista” wywołuje takie odczucia u 19,5% kobiet, ale tylko u 7,7% mężczyzn. Uczennice bardzo rzadko prezentują postawy nacjonalistyczne i dlatego dla większego odsetka z nich to stwierdzenie ma charakter negatywny. Natomiast dużo większy odsetek mężczyzn (11,5%) niż kobiet (4,9%) uważa to stwierdzenie za pozytywne. Zastanawiające, że najwięcej odpowiedzi (36,6%) dla uczennic zdobyła odpowiedź: ani negatywny, ani pozytywny, czyli obojętny. Myślę, że wynikało to z przywiązania do własnego kraju, lecz bez łączenia tego z jakąś niechęcią wobec innych narodów. Wśród uczniów najwięcej głosów zdobyła

odpowiedź nieprawdziwy (33,3%). Jest to związane z tym, że ci uczniowie nie są nacjonalistami, a cudze nieprawdziwe opinie na ich temat są dla nich nieistotne.

Podczas analizy odpowiedzi uczennic i uczniów od razu widać, że nie ma między nimi jakiś wielkich różnic. Może to być następstwem identyczności programów nauczania. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni w szkole średniej mają do przyswojenia taki sam materiał edukacyjny, a przez to ich opinie na różne tematy (w tym na zagadnienie nacjonalizmu) będą prawie identyczne. Występujące drobne różnice mogą być spowodowane większym zainteresowaniem niektórych uczniów pewnymi tematami, przez co wyrabiają w sobie odmienną od ogółu opinię w danej sprawie. Po przeprowadzeniu analizy udzielonych odpowiedzi z całą stanowczością można stwierdzić, że młodzież szkół średnich naszego województwa ma całkowicie różne opinie dotyczące zagadnienia nacjonalizmu. Można z całej badanej populacji wyróżnić kilka grup, całkowicie różniących się swoim stosunkiem do ideologii narodowej.

Pierwszą stanowią uczniowie, dla których ideologia nacjonalistyczna jest czymś zbrodniczym i złym. Dla nich nie jest ważne, z jakiej narodowości wywodzą się inni ludzie, jakim językiem się porozumiewają, jaką wyznają wiarę czy też, jaką kultywują kulturę. Badani z tej grupy nie oceniają ludzi według jakiś niedorzecznych stereotypów czy uprzedzeń. Są zwolennikami „tygła” narodowego czy kulturowego, upatrując w nim szansę na przyswojenie korzystnych składników występujących u innych narodów czy kultur.

Dla drugiej grupy przynależność do polskiego narodu ma znaczenie, ale tylko w stosunku do nich samych. Są dumni z tego, że są Polakami, kochają naszą ojczyznę, aczkolwiek nie przejawiają żadnych skrajnie prawicowych tendencji. Równość i wolność dla wszystkich jest w ich mniemaniu gwarancją dobrobytu i rozwoju całego państwa oraz wszystkich narodów w nim zamieszkujących.

Ostatnią grupę stanowią osoby, w opinii których nacjonalizm jest czymś pozytywnym. Uważają, że usunięcie wszelkich mniejszości (narodowych, wyznaniowych, kulturowych itd.) z terenu Polski będzie najlepszym gwarantem bezpieczeństwa i rozwoju dla narodu polskiego. Nieważne są dla nich metody, jakich trzeba by było użyć, aby osiągnąć zamierzony cel.

Dariusz Asienkiewicz

NATIONALISM IN THE OPINION OF HIGH SCHOOLS' STUDENTS
IN THE LUBUSKIE VOIVODSHIP

The publication entitled *Nationalism in the opinions of high schools' students in the lubuskie voivodship* consists of two parts. The first one is devoted to the general description of nationalism based on the works by two researchers dealing with the issue of nationalism, namely Rogers Brubaker and Ernest Gellner. There one shall find definitions, types and the main sources of nationalism. The second part of the publication includes the opinions of high schools' students on nationalism. These opinions were analysed on the basis of questionnaires carried out in two schools in the lubuskie voivodship. The questionnaire consisted of six questions, each of which was followed by an open question requiring the students to give reasons for their answers. The results of the questionnaires have shown that there exist substantial discrepancies among high schools' students towards their attitude to nationalism. This observation is noticeable while analysing the answers given by the population concerned as a whole, or taking into account the answers provided by the students in respect of their sex. The answers suggest that there is a group of students who view nationalism as a totally negative issue. For others this notion is neutral, however for some of the students, the nationalistic attitude seems to be the proper one.